

El laberint ucraïnès

VISTA PRÈVIA

Les lectures simplistes, sovint amb interpretacions maniquees que defugen les arestes i els matisos, dominen bona part dels relats dels conflictes que no vivim en primera persona. Aquest és el cas d'Ucraïna, on les tensions internes es barregen amb els interessos russos, europeus i nord-americans. Tot plegat configura un magma que recorda el joc de la Guerra Freda, en el qual, la UE, tal com l'entenem avui, no hi acaba d'encaixar.

La crisi social i política que està vivint Ucraïna des de finals de novembre es caracteritza per la seva gran complexitat, la qual sovint dificulta l'anàlisi i comprensió de les causes que han conduït el país fins a la situació actual. Aquesta dificultat per interpretar els esdeveniments s'incrementa en un context històric en el qual bona part de la informació internacional té com a única referència l'actualitat immediata, generant anàlisis parcials que sovint analitzen els conflictes internacionals basant-se en una dicotomia de bons i dolents. En el cas d'Ucraïna aquest reduccionisme no ha estat una excepció, i els fets dels darrers mesos han estat sovint explicats com una lluita del conjunt del poble ucraïnès contra el tirà Víktor Ianukóvitx (1950) i l'opressió russa.

En una entrevista del passat març de Rafael Poch al politòleg Mikhaïl Pogrebinski (1946), director del Kyiv Center of Political Studies and Conflictology,¹ aquest identificava ni més ni menys que sis nivells analítics necessaris per comprendre el conflicte ucraïnès en tota la seva magnitud. Prenent com a punt de partida aquests nivells proposats per Pogrebinski, l'objectiu d'aquest article és doncs el de desenvolupar tota una sèrie de factors que d'alguna manera o altra han jugat un paper en la crisi ucraïnesa actual, incloent-hi causes estructurals, causes conjunturals i desencadenants.

1 POCH, «Mikhail Pogrebinski: 'Impedir una destructiva guerra civil'».

Abel Riu
Politòleg per la UB i màster en Política i Estudis Internacionals
per la Uppsala Universitet (Suècia)
ariu@hotmail.es

» Avui no estaríem parlant d'Ucraïna si no fos per la seva importància dins la batalla geopolítica entre Rússia i Occident pel control de l'antic espai soviètic

Orígens de la crisi social i política a Ucraïna

En primer lloc, probablement avui no estaríem parlant d'Ucraïna si no fos per la seva importància dins la batalla geopolítica entre Rússia i Occident pel control de l'antic espai soviètic. En aquest context, Ucraïna és una de les peces més preuades, sobretot per la rellevància estratègica, política i simbòlica que té per a Moscou. Quins són però els factors que determinen aquesta importància?

Primerament, Ucraïna és un dels majors consumidors de gas d'Europa. Amb unes importacions de prop de 30.000 milions de metres cúbics anuals, també és un dels majors importadors de gas rus del continent, només per darre d'Alemanya. A causa de l'elevat preu que Kíev i els consumidors ucraïnesos pagaven pel gas rus —havent passat de 240 dòlars per mil metres cúbics el 2010 fins a més de 400 dòlars el 2012—, durant els darrers dos anys les autoritats del país havien mirat de reduir aquesta dependència respecte del gas que entrava a Ucraïna directament des de Rússia, buscant maneres de reimportar-lo a un preu força inferior a través de vies alternatives des de la UE —Polònia, Hongria i Eslovàquia. En virtut de l'acord del 17 de desembre entre Kíev i Moscou, Ucraïna passava a pagar

268,5 dòlars per mil metres cúbics —una rebaixa del 33% respecte del preu anterior—, amb la implantació d'un sistema de preus que s'havia d'anar renovant cada quatre mesos mitjançant negociacions entre Gazprom i Naftogaz —l'empresa gasista estatal ucraïnesa—, i el qual tot feia indicar que hauria estat utilitzat com a element de pressió de Moscou sobre Kíev. Com a conseqüència de l'acord, a principis de gener l'exministre d'Energia ucraïnès Eduard Stavitski (1972) va anunciar la fi de les reimportacions de gas des de la UE, afirmant la intenció del govern de tornar a importar el 100% del gas directament des de Rússia.² Amb la caiguda de Ianukòvitx i la formació del nou govern aquest acord ha quedat en no-res, i Gazprom ja ha anunciat que des de l'abril cobrarà el gas a Kíev a un preu de ni més ni menys que 485.50 dòlars per mil metres cúbics,³ una nova càrrega per a Kíev que se suma a la reclamació per part de Moscou del pagament d'un deute d'11.000 milions de dòlars.

Ucraïna no només és un consumidor energètic clau per a Moscou, sinó també un actor clau en el transport de gas de Rússia cap a la Unió Europea. Rús-

sia és el major exportador de gas natural del planeta —amb un 14,6% de les exportacions mundials de gas natural el 2012—,⁴ i la UE el major importador. No és d'estranyar, doncs, que un 76% de les exportacions de gas natural russes tinguin com a destinació els països de la UE —sobretot Alemanya, Itàlia i França. Es dona la circumstància que prop d'un 50% del total de comerç de gas natural entre Rússia i la UE passa pels gasoductes situats en territori ucraïnès. Tenint en compte que Rússia exporta al voltant del 34% del total d'importacions de gas natural que importa la UE —un 25% del seu consum total—, aproximadament un 17% del total de les importacions de gas de la UE creua Ucraïna, un volum que representa al voltant del 5% del total de comerç internacional de gas natural.

L'economia russa depèn fortament de les exportacions d'hidrocarburs —les quals van passar de representar el 63% del total d'exportacions russes el 2009⁵ al 70,3% el 2012—,⁶ i equivalen al 18,2% del total del seu PIB. Tot i que durant els darrers anys Gazprom ha posat

2 «Ukraine no longer wants reverse gas flows from EU».

3 «Yatsenyuk: Russia's decision to abolish zero export duty on gas 'unacceptable'».

4 «Trade Performance HS: Exports of Russian Federation - 27 Mineral fuels, oils, distillation products, etc (2009, in USD thousands)».

5 «Trade Performance HS: Exports of Russian Federation (2009, in USD thousands)».

6 «Trade Performance HS: Exports of Russian Federation (2012, in USD thousands)».

Les exportacions ucraïneses de productes com el ferro i l'acer representen un 38% de les importacions russes. Rússia és la principal destinació de les exportacions ucraïneses

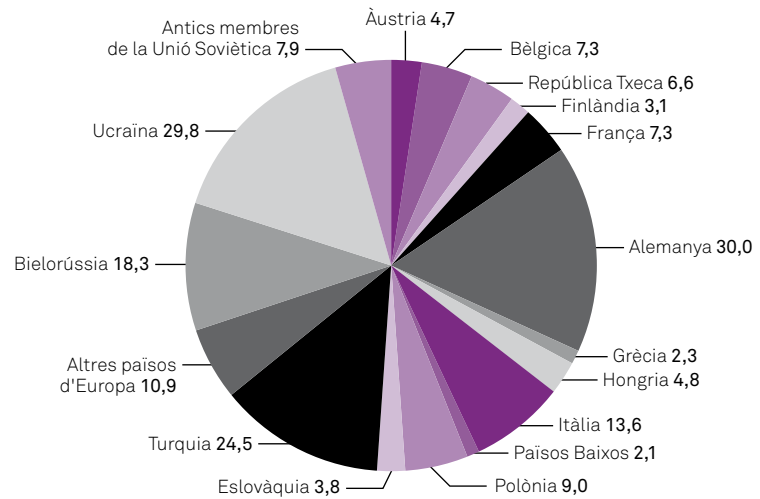

en marxa la construcció de grans gasoductes que facin de bypass a Ucraïna, tant pel mar Bàltic —Nord Stream, en funcionament des de 2011— com pel mar Negre —South Stream, amb una posada en funcionament prevista per al 2015—, per a Rússia segueix sent clau tenir uns vincles forts amb Kíev a fi d'assegurar el transport de gas cap a Europa, i sobretot de cara a evitar episodis com els de les guerres del gas de 2006 i 2009.

A part de les qüestions energètiques, Kíev és un dels principals socis comercials de Moscou. Amb 45 milions d'habitants i un PIB de 245.000 milions d'euros, Ucraïna és la segona economia més important d'entre les antigues repúbliques soviètiques, un potencial que es basa sobretot en les seves exportacions de ferro i acer, productes químics, cereals i maquinària pesant. Proveïdor clau de productes per a l'economia russa —5,6% del total de les importacions, només pel darrere de la Xina i Alemanya—⁷ les exportacions ucraïneses de productes com el ferro i l'acer representen un 38% de les importacions russes. No és d'estranyar doncs que Rússia sigui la principal destinació de les exportacions ucraïneses, amb un 25,6% del total —xifres de 2012.⁸ La interconne-

Gràfic 01

Exportacions russes de gas via gasoductes (bilions de m³). Dades de 2012

Font: «CHART: Here's Where Russian Gas Goes»

xió comercial és mútua, com ho mostra el fet que Rússia sigui l'origen de ni més ni menys que el 32% de les importacions d'Ucraïna.⁹

En aquest sentit, l'objectiu principal de Brussel·les amb la signatura d'un Acord d'Associació amb Ucraïna, a part de fomentar la integració econòmica i la cooperació política, és fomentar un canvi en la inclinació comercial ucraï-

nesa de l'est cap a l'oest, en perjudici de Rússia i en benefici sobretot del capital alemany. Pel que fa a la Unió Duanera impulsada per Rússia, Vladímir Putin (1952) probablement és conscient que la incorporació d'Ucraïna a aquesta és una possibilitat totalment descartable a causa del fort rebuig que Rússia genera entre gran part de la població occidental del país —segons algunes enquestes, el suport a l'entrada d'Ucraïna a la Unió Duanera ha caigut del 36% al

7 Trade Map.

8 Trade Map.

9 Trade Map.

L'objectiu de Brussel·les amb la signatura d'un Acord d'Associació amb Ucraïna és fomentar un canvi en la inclinació comercial ucraïnesa en perjudici de Rússia i en benefici d'Alemanya

27% en els darrers mesos.¹⁰ Així, el seu objectiu fins al moment no ha estat altre que intentar aturar la integració d'Ucraïna en l'espai econòmic europeu a fi de mantenir un statu quo en el que Kíev en l'àmbit polític es manté en terra de ningú i manté una diplomàcia «multivector», però que de facto depèn fortament de Rússia sobretot en els sectors energètic i comercial. Els esdeveniments dels darrers dos mesos —sobretot el cop d'estat contra Ianukòvitx i l'annexió de Crimea— han fet fracassar momentàniament aquesta estratègia.

Per últim, Ucraïna és una peça simbòlica per a Rússia, en tant que allà és considerada per a molts com a «bressol» de la nació russa¹¹ —entre els segles IX i XIII, Kíev va ser la capital i centre del «Rus de Kíev», el primer estat rus-eslau oriental de la història. En conseqüència, per a bona part de la classe política russa —sobretot per al Kremlin— però també per a una part important de la seva població, Ucraïna és un territori sobre el qual Moscou té un dret de control i influència legítim basat en la història, i part de la seva política envers aquest país es basa

en aquesta interpretació imperialista segons la qual els destins de Rússia i Ucraïna estan lligats l'un amb l'altre,¹² sobretot en un moment en el qual Rússia comença a ressorgir com a potència amb aspiracions de jugar un paper important en el nou ordre mundial multipolar, intentant reconstruir el seu espai d'influència econòmica i política —sobretot en l'espai exsoviètic— amb iniciatives com ara la Unió Eurasiàtica o l'Organització del Tractat de Seguretat Col·lectiva. En aquest sentit, una possible entrada d'Ucraïna a l'OTAN és un dels pitjors malsons de les autoritats russes, i és per això que un dels seus objectius en el context de les negociacions amb els EUA és afavorir l'adopció d'un estatus de neutralitat militar per part d'Ucraïna.

Una altra de les causes principals que expliquen la crisi actual és la lluita d'interessos entre sectors empresarials dins d'Ucraïna. Des de la seva arribada al poder el 2010 —i amb el reforçament de les seves prerrogatives presidencials gràcies a l'anul·lació de la reforma constitucional de 2004—, l'ex-president Víktor Ianukòvitx va construir un sistema de poder i influència al voltant seu, basat en bona mesura en el suport d'oligarques clau com ara Rinat Ajmètov (1966) i Dmitro Firtaix (1965),

els quals s'han beneficiat àmpliament gràcies a les privatitzacions i contractacions irregulars fetes pel govern ucraïnès durant els darrers anys, sovint en perjudici d'altres magnats no afins al Partija Rehioniv [Partit de les Regions] de l'expresident. Des de finals de 2011 però, el cercle més proper a Ianukòvitx —conegut com «la família» i format per les persones més lleials al president, sobretot els seus fills Oleksandr (1973) i Víktor (1981) i alguns polítics de segona línia— va anar guanyant una importància i influència creixents no només en l'àmbit polític sinó també econòmic,¹³ aprofitant la seva situació privilegiada per expandir els seus negocis sovint de manera il·legal i amassant unes fortunes considerables —i escandaloses en casos com els del mateix fill gran de Ianukòvitx, qui va incrementar la seva fortuna en un 7.285% en només tres anys, arribant fins als 510 milions de dòlars.¹⁴ Paral·lelament, durant els darrers anys alguns membres de «la família» van passar a ocupar posicions clau al Govern, en posicions al capdavant del Ministeri de l'Interior, del Servei Estatal de Comunicacions Especials o del Ministeri de Defensa.

10 «Ukraine's Polls: Presidential Contenders Clear».

11 KUZIO, «Historiography and National Identity among the Eastern Slavs: Towards a New Framework», pàg. 110.

12 «Full text of Putin's speech on Crimea».

13 «Ukrainian Oligarchs and the 'Family', a New Generation of Czars – or Hope for the Middle Class?», pàg. 2.

14 «Ukraine leader's son ran major business empire».

En els seus prop de quatre anys de presidència, Ianukòvitx va crear una cadena de comandament mitjançant la qual dominava totes les estructures de poder del país

Davant d'aquesta situació, bona part dels oligarques que donaven suport a la Ianukòvitx van començar a percebre amb creixent preocupació aquest increment de la riquesa i poder del cercle més proper a l'expresident, i a poc a poc se'n van anar allunyant. A aquests se'ls sumen d'altres magnats com Petro Poroxenko (1965) i Ígor Kolomoiski (1963), els quals van decidir donar suport obertament a l'oposició reunida en el moviment conegut com a Euromaidan —amb declaracions públiques, suport financer o a través dels mitjans de comunicació que controlen. Molts oligarques van patir també les restriccions comercials imposades per Rússia a partir de l'estiu de 2013 com a mesura de pressió per a impedir la signatura de l'Acord d'Associació, un fet que —tot i les seves reserves inicials— va acabar inclinant la balança, convertint l'acostament cap a la UE en l'opció preferida entre la majoria del poder industrial i financer del país.

En tercer lloc, se situa la variable revolta «democràtica» o de protesta social del conflicte, amb especial incidència sobretot a les regions econòmicament més febles a l'oest i centre del país. Tot i nàixer inicialment com a reacció a la negativa de l'expresident Ianukòvitx a signar l'Acord d'Associació amb la UE a finals de novembre de 2013, la protesta de seguida va evolucionar cap a una demanda de dimissió del president

i d'una reforma constitucional en clau parlamentarista. La facilitat amb la qual les mobilitzacions es van estendre per diferents punts del país no deixa de ser una resposta a la gran concentració de poder que va tenir lloc durant els darrers tres anys. El nombre d'abusos comesos pels representants i persones afins al Partija Rehioniv també es va disparar des de 2010, i en conseqüència es van incrementar els nivells de corrupció, deteriorant-se el funcionament de les institucions democràtiques. En els seus prop de quatre anys de presidència, Ianukòvitx va crear una cadena de comandament mitjançant la qual dominava totes les estructures de poder del país¹⁵ —tribunals, agències, hisenda, fiscalia...— les quals utilitzava per aconseguir els seus objectius polítics així com per debilitar els seus rivals. No és casualitat doncs que, segons l'Índex de Democràcia del Economist Intelligence Unit, Ucraïna passés de la posició 53 del rànquing mundial el 2008¹⁶ a la 80 el 2012,¹⁷ una caiguda de prop de 30 posicions en quatre anys. Molt relacionat amb l'anterior trobem

una altra dimensió analítica clau: el component liberal de les protestes. En aquest sentit, el moviment Euromaidan sorgeix també com un nou intent de les classes mitjanes i de la petita i mitjana burgesia per reivindicar la seva posició en el repartiment del pastís nacional davant del creixent poder dels magnats i de la burocràcia estatal. La seva situació relativa s'ha debilitat des de 2010, un període en el qual s'han accelerat les dinàmiques de concentració de capital i de monopolització dels principals sectors econòmics en unes poques mans —fins a arribar a una situació en la qual el 0,00003% de la població, uns 100 individus de 46 milions d'habitants, controla un 80% del PIB del país—,¹⁸ havent-se triplicat la riquesa i els béns en mans dels oligarques en aquest espai de temps. Aquestes demandes són les que en bona mesura van motivar també la «revolució taronja» de 2004, erigint-se el llavors candidat a la presidència Víktor Iúxenko (1954) com a defensor dels sectors liberals i dels petits empresaris —tot i que en arribar al poder va mantenir l'estatu quo—, els quals a la vegada percebien i perceben l'acostament a la UE com una via per millorar la seva posició.

15 «A Ukrainian Journalist Explains 10 Things The West Needs To Know About The Situation In Kiev».

16 «The Economist Intelligence Unit's Index of Democracy 2008».

17 «The Economist Intelligence Unit's Index of Democracy 2012».

18 «Ukrainian Oligarchs and the 'Family', a New Generation of Czars – or Hope for the Middle Class?», pàg. 2.

Euromaidan és un intent de les classes mitjanes i de la petita i mitjana burgesia per reivindicar la seva part del pastís nacional davant del creixent poder dels magnats i de la burocràcia estatal

Una altra de les causes principals de la crisi i que li ha afegit un nivell important de conflictivitat són els intents dels sectors ultranacionalistes ucraïnesos de portar a terme la seva «revolució nacional». En aquest sentit, les protestes sorgides a finals de novembre van ser vistes per alguns —sobretot els seguidors del partit nacional-populista Svoboda [Llibertat] i de l'extrema dreta del Pravy Sektor [Sector de Dretes]— com una oportunitat històrica per tirar endavant els seus plans d'imposar la seva concepció particular d'Ucraïna al conjunt del país, una concepció basada en una única llengua, en una visió de la història, en un conjunt de símbols i herois i en un fort sentiment antirús.

Aquestes organitzacions i els seus intents d'imposar una «agenda nacional» van jugar un paper clau durant les protestes violentes contra Ianukòvitx, exercint com a punta de llança d'una revolta que en última instància va acabar per provocar la caiguda del Govern i la fugida del president la nit del 21 de febrer després de la massacre del dia 20. Aquesta dimensió del conflicte és transcendental, atès que els símbols feixistes que utilitzen sovint aquests sectors, així com part de les seves reivindicacions —il·legalització del Komunistychna Partiya Ukrayiny [Partit Comunista d'Ucraïna] i del Partiya Rehioniv, reconeixement oficial de la figura del col·laboracionista

nazi Stepan Bandera (1909-1959), prohibició de la simbologia comunista i destrucció dels símbols de l'època soviètica, tornada del rus a l'estatus de no oficial...— algunes de les quals van ser presents en forma d'iniciatives parlamentàries durant el caos que va seguir a la caiguda de Ianukòvitx, són les que en gran mesura van provocar les reaccions de temor i angonya entre bona part de la població sud-oriental del país, en general més vinculada a Rússia i sociològicament soviètica. Tot això, juntament amb la violació de l'acord del 21 de febrer i la manera com es va prendre el poder a Kíev —utilitzant l'amenaça de la força per derrocar Ianukòvitx i mitjançant una destitució presidencial exprés que va saltar-se els procediments previstos a l'article 111 de la Constitució d'Ucraïna—, van ser els arguments que en última instància va utilitzar el Kremlin per justificar la seva ocupació militar i posterior annexió de Crimea. Per últim —i tot i que molt relacionat amb el primer nivell analític—, trobem els moviments geopolítics portats a terme per Washington i alguns dels seus aliats occidentals per desestabilitzar els governs no afins en zones sensibles del planeta. En aquest sentit, la instrumentalització d'Euromaidan i la posterior caiguda de Ianukòvitx es poden catalogar com una continuació de les «revolucions de colors» que van tenir lloc entre 2003 i

Una de les causes de la crisi i que li ha afegit un nivell important de conflictivitat són els intents dels sectors ultranacionalistes ucraïnesos de portar a terme la seva «revolució nacional»

2005 a Geòrgia, el Kirguizistan i la mateixa Ucraïna, amb un salt qualitatiu important com és l'ús de mitjans violents com a element desestabilitzador. No és casualitat que, en una conferència realitzada durant el desembre, l'assistent de John Kerry (1943) per a Europa i Euràsia, Victoria Nuland (1961), declarés públicament que els EUA havien invertit (sic) al voltant de 5.000 milions de dòlars en la democratització d'Ucraïna des de la seva independència el 1991.¹⁹ La presència de polítics nord-americans i europeus a la Maidan Nezaléjnosti [plaça de la Independència] de Kíev —Victoria Nuland, John McCain (1936), Catherine Ashton (1956)...— durant el desembre i el gener per mostrar el seu suport explícit a les protestes, així com algunes de les comunicacions entre responsables polítics nord-americans punxades i publicades durant el febrer,²⁰ evidencien que rere la cortina de suport a una revolta de caràcter també democràtic s'amagaven una sèrie de plans per col·locar a Kíev un govern afí que actués d'acord amb els interessos europeus i nord-americans, sobretot pel que fa a la signatura de l'Acord d'Associació.

Perspectives de futur

La crisi dels darrers mesos ha suposat la irrupció a molts punts del país d'una societat civil organitzada i crítica amb els abusos del poder, el que suposa un canvi important i genera una certa esperança de cara al futur. A la vegada però, la crisi ha marcat el punt de màxima tensió interna i externa en la història d'Ucraïna des de la seva independència el 1991. Avui més que mai el país es troba atrapat dins les seves contradiccions internes, però sobretot enmig d'una pugna geopolítica que ha convertit Ucraïna en la primera línia del front obert entre Rússia i Occident, al bell mig de la nova frontera que cada cop més divideix Europa.

Per una banda, Rússia considera que Ucraïna és una línia vermella en l'expansió de la UE i l'OTAN cap a l'Est, i està disposada a arribar fins on faci falta per tal d'evitar que això es produeixi. A més, amb l'annexió de Crimea, Vladimir Putin ha aprofitant la crisi oberta per prendre's una sèrie de venjances històriques pel que considera abusos dels EUA a la seguretat internacional i al paper de Rússia com a potència des de la caiguda de l'URSS —Iugoslàvia, Kosovo, Iraq, Líbia, escut antimíssils de l'OTAN a Europa...

De l'altra, amb l'expansió de l'OTAN a l'Europa Central i de l'Est —trencant

un dels compromisos fets amb Mikhaïl Gorbtxov (1931) perquè l'URSS acceptés la reunificació d'Alemanya—²¹ i el llançament de l'Eastern Partnership el 2009, la UE i els EUA semblen tenir clar que per a ells aquesta regió del planeta és un joc de suma zero en la qual la influència russa ha de ser progressivament eliminada. Enmig d'aquesta pugna es troben Ucraïna i els ucraïnesos, víctimes d'una confrontació internacional en la qual els dos bàndols aprofiten la complexitat política, històrica i ètnica del país per estirar cap a una banda o cap a l'altra, accentuant el risc de trencament o inclús de conflicte civil. Amb un Consell de Seguretat de l'ONU presoner del seu mal disseny i una Organització per la Seguretat i la Cooperació a Europa a la qual no s'ha volgut dotar de mecanismes efectius que reforcin el seu paper de garant de la seguretat a escala europea, ara mateix el futur d'Ucraïna està sobretot en mans d'alemanys, russos i americans. De la seva capacitat de negociació i cessió i de la manera com es gestioni la campanya electoral i els resultats electorals de les eleccions presidencials del maig en dependrà en bona mesura el futur del país a mitjà i llarg termini. ◀

19 «Assistant Secretary Nuland at US-Ukraine Foundation Conference».

20 «Ukraine crisis: Transcript of leaked Nuland-Pyatt call?».

21 «NATO's Eastward Expansion: Did the West Break Its Promise to Moscow?».

MÉS INFORMACIÓ

«Assistant Secretary Nuland at US-Ukraine Foundation Conference» [en línia]. A *IIP Digital*, 16 de desembre de 2013. Disponible a: <<http://iipdigital.usembassy.gov>>.

«A Ukrainian Journalist Explains 10 Things The West Needs To Know About The Situation In Kiev» [en línia]. A *Business Insider*, 23 de gener de 2014. Disponible a: <<http://www.businessinsider.com>>.

«CHART: Here's Where Russian Gas Goes» [en línia]. A *Business Insider*, 3 de març de 2014. Disponible a: <<http://www.businessinsider.com>>.

Constitution of Ukraine [en línia]. Disponible a: <<http://www.refworld.org>>.

«The Economist Intelligence Unit's Index of Democracy 2008» [en línia]. A *The Economist*, 3 de març de 2014. Disponible a: <<https://graphics.eiu.com>>.

«The Economist Intelligence Unit's Index of Democracy 2012» [en línia]. A *The Economist*, 3 de març de 2014. Disponible a: <<http://www.eiu.com>>.

«Full text of Putin's speech on Crimea» [en línia]. A *Prague Post*, 18 de març de 2014. Disponible a: <<http://praguepost.com>>.

KUZIO, Taras. «Historiography and National Identity among the Eastern Slavs: Towards a New Framework». A *National Identities*, vol. 3, núm. 2, 2001.

«NATO's Eastward Expansion: Did the West Break Its Promise to Moscow?» [en línia]. A *Spiegel*, 26 de novembre de 2009. Disponible a: <<http://www.spiegel.de>>.

POCH, Rafael. «Mikhail Pogrebinski: 'Impedir una destructiva guerra civil'» [en línia]. A *Diario de Berlín*, 15 de març de 2014. Disponible a: <<http://blogs.lavanguardia.com/berlin>>.

«Trade Performance HS: Exports of Russian Federation - 27 Mineral fuels, oils, distillation products, etc (2009, in USD thousands)» [en línia]. *Trade Competitiveness Map*. International Trade Centre. Disponible a: <<http://legacy.intracen.org>>.

«Trade Performance HS: Exports of Russian Federation (2009, in USD thousands)» [en línia]. *Trade Competitiveness Map*. International Trade Centre. Disponible a: <<http://legacy.intracen.org>>.

«Trade Performance HS: Exports of Russian Federation (2012, in USD thousands)» [en línia]. *Trade Competitiveness Map*. International Trade Centre. Disponible a: <<http://legacy.intracen.org>>.

Trade Map [en línia]. International Trade Centre. Disponible a: <<http://www.trademap.org>>.

«Ukrainian Oligarchs and the 'Family', a New Generation of Czars – or Hope for the Middle Class?» [en línia]. IREX. Disponible a: <<http://www.irex.org>>.

«Ukraine crisis: Transcript of leaked Nuland-Pyatt call?» [en línia]. A *BBC*, 7 de febrer de 2014. Disponible a: <<http://www.bbc.com>>.

«Ukraine leader's son ran major business empire» [en línia]. *Reuters*, 28 de febrer de 2014. Disponible a: <<http://in.reuters.com>>.

«Ukraine no longer wants reverse gas flows from EU» [en línia]. A *EurActiv*, 10 de gener de 2014. Disponible a: <<http://www.euractiv.com>>.

«Ukraine's Polls: Presidential Contenders Clear» [en línia]. The Polish Institute of International Affairs, 26 de març de 2014. Disponible a: <<http://blog.pism.pl>>.

«Yatsenyuk: Russia's decision to abolish zero export duty on gas 'unacceptable'» [en línia]. A *ITAR-TASS News Agency*, 10 de gener de 2014. Disponible a: <<http://en.itar-tass.co>>.

DOTADA AMB
6.000 €

**BECA
D'ESTUDI
PRESIDENT
IRLA
2014**

www.irla.cat/becairla2014

FUNDACIÓ

JOSEP IRLA